

Nacionalna i univerzitetska biblioteka „Sv. Kliment Ohridski“ Skopje

***

The National and University Library “St Clement of Ohrid” – Skopje

Viktorija Kostoska

Nacionalna i univerzitetska biblioteka „Sv. Kliment Ohridski“
Skopje, Makedonija
viktorija.kostoska@gmail.com

Sažetak

Biblioteka „Sveti Kliment Ohridski“ ustanovljena je kao prva manastirska biblioteka u ranom 9 v., stoga se smatra temeljem bibliotekarstva na teritoriji Makedonije. 1944. godine Nacionalnu i univerzitetsku biblioteku ustanovio je Parlament mlade makedonske države i tu počinje razvoj modernog bibliotekarstva u Republici Makedoniji.

Misija Biblioteke je učiniti dostupnim svoje izvore na korist makedonskog naroda, očuvati i zaštititi jedinstvenu zbirku znanja i kreativnosti za buduće generacije. Nacionalna biblioteka nosi centralnu ulogu u organiziranju i unapređenju Biblioteke i informacijskog sistema na nacionalnoj razini, u jačanju međunarodne saradnje i razvoju Digitalne biblioteke Makedonije.

Ključne riječi: *Nacionalna i univerzitetska biblioteka, Sv. Kliment Ohridski, historija, funkcije, Centar Virtualne biblioteke Makedonije, strategija digitalizacije, međunarodna saradnja*

Abstract

Saint Clement of Ohrid established the first monastic library in early 9th century, thus he is considered to be the founder of librarianship on the territory of Macedonia. In 1944 the National and University Library was established by the Parliament of the young Macedonian state and here begins the development of modern librarianship in the Republic of Macedonia.

The Library's mission is to make its resources available and useful to the Macedonian people and to maintain and preserve a universal collection of knowledge and creativity for future generations.

The National Library has a central role in organization and improvement of the Library and information System on national level, in strengthening the international cooperation and developing the Digital Library of Macedonia.

Key words: *National and University Library, St Clement of Ohrid, history, functions, Virtual Library Center of Macedonia, digitisation strategy, international cooperation*

Historijat

Počeci makedonskog bibliotekarstva sežu u 9. vijek, u vrijeme poznate braće, sveslavenskih prosvjetitelja Ćirila (826. - 869.) i Metodija (820. - 869.), koji su napisali prve knjige na slavenskom jeziku i preveli mnogobrojne vjerske tekstove tokom svoje prosvjetiteljske misije na teritoriji Makedonije, a i šire. U ovom periodu sagrađeni su mnogi manastiri u kojima su osnovane prve biblioteke. Nakon smrti Ćirila i Metodija, njihovu obrazovnu misiju nastavili su njihovi najpoznatiji učenici Kliment i Naum Ohridski. Kliment se bavio mnogobrojnim aktivnostima - nije bio samo učitelj, pisac, prevodilac, nego i propovjednik kršćanstva, a bavio se i liječenjem ljudi zbog čega su ga njegovi sljedbenici posebno poštovali. Krajem 9. vijeka, Sv. Kliment i Naum osnivaju Ohridsku literarnu školu. Početkom 11. vijeka Ohrid postaje veliki obrazovni centar u kojem su osnovani prvi arhiepiskopat i prvi univerzitet. Ohridska literarna škola imala je značajnu ulogu i veliki uticaj na razvoj sveslavenske duhovne, kulturne i književne tradicije u Makedoniji i širem južnoslavenskom okruženju. Zbog svega toga je Sv. Kliment postao zaštitnik Nacionalne i univerzitetske biblioteke Makedonije, koja na taj način odaje počast njegovom veličanstvenom radu.

Uvod

Nacionalna i univerzitetska biblioteka “Sv. Kliment Ohridski” - Skopje jedna je od prvih državnih institucija koje je u novembru 1944. godine osnovalo *Zemaljsko antifašističko sobranie na narodnoto osloboduvanje na Makedonija* (ASNOM). Osnivačkim aktom Biblioteka je naslijedila fond od oko 150.000 bibliotečkih jedinica i prostor Centralne biblioteke predratnog Filozofskog fakulteta, sa oko 50 čitalačkih mjesta i 12 zaposlenih. 1945. godine postaje depozitarna biblioteka za jugoslavensku izdavačku produkciju. U Nacionalnoj i univerzitetskoj biblioteci postepeno se osnivaju nova odjeljenja. Bibliografski centar, kao organizaciona jedinica odgovorna za kontinuirano publikovanje Makedonske nacionalne bibliografije, započinje s radom 1949. godine. Matična služba formirana je 1954. godine, a Laboratorij za konzervaciju i restauraciju započinje s radom 1960. godine. Nakon nekoliko preseljenja i transformacija zbog prirodnih nepogoda, Biblioteka je 1972. godine konačno otvorila vrata nove i moderne zgrade, namjenski izgrađene za Nacionalnu biblioteku Makedonije, koja se nalazi

u centralnom dijelu grada i ima površinu od 11.217 m². Biblioteka danas ima 500 čitalačkih mjesta i savremeni magacinski prostor na dva nivoa. Nacionalna biblioteka se uvijek trudila da drži korak sa svjetskim standardima i principima kada je riječ o razvoju bibliotečko-informacionih nauka i prepoznala je potrebu za uvođenjem modernih kompjuterskih i telekomunikacionih tehnologija za obradu bibliotečke građe u nacionalnu bibliotečku mrežu. Tako je u periodu između 1987. i 1989. godine djelomično realiziran projekat *Sistem naučnih i tehnoloških informacija Jugoslavije*. Ovaj sistem se zasnivao na modelu uzajamne katalogizacije. Host kompjuter se nalazio u Republici Sloveniji, a bibliografske baze podataka su se ažurirale putem kompjuterske mreže. Automatizirana obrada bibliotečke građe počela je 1989. Godine, pa je razvijen i online katalog. Od 1991. godine, sa sticanjem nezavisnosti Republike Makedonije, pa do 1995. godine, Nacionalna biblioteka Makedonije izgrađuje svoju lokalnu bibliografsku bazu podataka. Osim toga, Biblioteka 1991. godine postaje deponitarna samo za makedonski obavezni primjerak, a njen fond se obogaćuje kupovinom publikacija iz inostranstva i putem razmjene sa drugim bibliotekama iz Evrope i svijeta.

Nacionalna biblioteka doživljava svoje prvo veliko proširenje 2009. godine. Uz veliku podršku Vlade Republike Makedonije i Ministarstva kulture, uz postojeću zgradu izgrađen je novi moderni prostor površine 3.000 m² koji je, u skladu sa inovacijama u području bibliotečko-informacionih nauka, dobio ime Digitalna biblioteka Makedonije. U novoj zgradi nalaze se Specijalne zbirke, Virtualna biblioteka Makedonije, novi Centar za digitalizaciju kao i veliki prostor za smještaj bibliotečke građe. Sa novom zgradom otvorena je nova stranica u radu Biblioteke, posebno u području digitalizacije i korisničkih usluga, a također i organizaciji izložbi, konferencija i seminara u novom prijateljskom okruženju. Digitalna biblioteka predstavlja savremen način očuvanja bibliotečke građe i njenog predstavljanja u cijelom svijetu.

Funkcije Nacionalne i univerzitetske biblioteke “Sv. Kliment Ohridski” – Skopje

Pored njene osnovne uloge kao nacionalne biblioteke, Biblioteka obavlja aktivnosti naučne i univerzitetske biblioteke za potrebe državnog Univerziteta “Sv. Ćirilo i Metodije” i nekoliko privatnih univerziteta u Skopju. Također obavlja funkciju matične biblioteke i obrazovnog centra koji koordinira rad svih biblioteka na teritoriji Republike Makedonije. Ove funkcije definirane su Zakonom o bibliotečkoj djelatnosti i Zakonom o zaštiti kulturnog naslijeđa, statusom Biblioteke kao državne institucije i potrebama za razvojem i afirmacijom države.

Istovremeno, Biblioteka djeluje i kao nacionalni bibliografski i referalni centar, istraživački i razvojni centar

za bibliotekarstvo i informacione nauke i ima centralnu ulogu u razvoju i organizaciji Bibliotečko-informacionog sistema (BIS) na nacionalnom nivou. Osim toga, ona je i centar za restauraciju i konzervaciju bibliotečke građe Republike Makedonije, Nacionalni centar za ISSN (International Standard Serial Number – Međunarodni standardni broj za serijske publikacije), Nacionalna agencija za ISBN (International Standard Book Number – Međunarodni standardni broj knjige), Nacionalna agencija za ISMN (International Standard Music Number - Međunarodni standardni broj muzikalija). Centar za međunarodnu pozajmicu bibliotečke građe, E-CRIS centar koji omogućava uključivanje naučnog i stručnog kadra Republike Makedonije u evropsku CRIS bazu podataka o istraživačima kao izvorima informacija. Prema Zakonu o kulturi Republike Makedonije, Nacionalna i univerzitetska biblioteka je institucija koja radi na zaštiti, digitalizaciji i promociji nacionalne pisane kulturne baštine.

Danas, Nacionalna i univerzitetska biblioteka “Sv. Kliment Ohridski” posjeduje izuzetno bogat fond koji sadrži preko 3.500.000 bibliotečkih jedinica, uključujući i monografske i serijske publikacije, bogate specijalne zbirke, kao što su zbirke staroslavenskih rukopisa, starih štampanih i rijetkih knjiga, orijentalnih rukopisa, muzikalija, kartografske građe, grafika i crteža, magistarskih radova i doktorskih disertacija, i kompakt diskova.

Nacionalna i univerzitetska biblioteka Makedonije, kao i svaka nacionalna biblioteka u svijetu, brine se o:

- Razvoju kolekcija, organizaciji informacija i osiguravanju pristupa znanju;
- Očuvanju nacionalnog kulturnog naslijeđa za buduće generacije;
- Stvaranju uslova za razvoj bibliotečke djelatnosti kroz uvođenje savremenih tehnologija s ciljem poboljšavanja korisničkih usluga;
- Privlačenju većeg broja korisnika;
- Njegovanju jezika i kulture čitanja kao i opće kulture.

U organizacionom smislu, Biblioteka ima pet glavnih sektora:

1. Prijem i obrada bibliotečke građe.

Ovaj sektor zadužen je za prikupljanje nacionalnih publikacija (štampanih i elektronskih) putem obaveznog primjerka, katalogiziranje tako prikupljene građe, kao i za kompletiranje fondova putem kupovine, međunarodne razmjene i poklona. U skladu s međunarodnim standardima za klasifikaciju i predmetnu obradu, u ovom sektoru se vrši stručna obrada bibliotečke građe i kreira bibliografski zapisi (CIP – Katalogizacija u publikaciji) za svaku novu publikaciju.

2. Fond i zbirke, čuvanje bibliotečke građe i reprografske usluge.

Čuvanje i zaštita knjiga osnovne su dužnosti ovog sektora. On obuhvata Specijalne zbirke, upis i usluživanje korisnika, laboratorij za zaštitu i konzervaciju i laboratorij za mikrofilmovanje.

3. Bibliografski centar, Referalni centar i Centar za međunarodne kodne identifikatore

Jedna od zakonskih obaveza Biblioteke je kontinuirano publikovanje Makedonske nacionalne bibliografije, Retrospektivne bibliografije Makedonije i specijalnih bibliografija. Referalni centar omogućava pristup naučnim informacijama putem online pretraživanja inostranih baza podataka. Nacionalni centri/agencije za ISSN, ISBN i ISMN djeluju u sklopu ovog sektora.

4. Međunarodna saradnja, kulturne manifestacije, marketing, izdavačka djelatnost, uprava i razvoj bibliotekarstva, automatizacija bibliotečkih procesa i Virtualna biblioteka Makedonije.

Ovaj prilično veliki sektor obuhvata nekoliko odjela od kojih svaki ima veoma važnu ulogu u radu Biblioteke. Međunarodna saradnja objedinjuje aktivnosti u različitim domenima, kao što su kontakti sa nacionalnim bibliotekama u bližem okruženju, u Evropi i svijetu radi razmjene publikacija, stručnjaka i iskustava, kao i održavanje odnosa sa međunarodnim bibliotečkim asocijacijama i fondacijama s ciljem držanja koraka sa novim trendovima u bibliotekarstvu.

S druge strane, Odjeljenje za razvoj bibliotekarstva i Virtualna biblioteka Makedonije, zbog nedostatka institucionalno organiziranih studija bibliotečkih i informacionih nauka u obrazovnom sistemu Republike Makedonije, organiziraju obuku i obrazovanje bibliotekara. Kurseve koji se održavaju dva puta godišnje u prostorijama Biblioteke mogu pohađati bibliotekari iz svih tipova biblioteka iz cijele države. Međunarodni standardi za bibliotečku djelatnost prevode se i primjenjuju u svakodnevnom radu.

5. Administrativne i tehničke službe

Ove službe obavljaju personalne, pravne i finansijske poslove i brinu se za održavanje i sigurnost bibliotečke zgrade.

Nacionalni bibliotečko-informacioni sistem COBISS.MK

Jedinstveni nacionalni bibliotečko-informacioni sistem baziran na COBISS platformi, koju je uspostavio i razvio Institut informacijskih znanosti (IZUM) iz Maribora, Slovenija, kreiran je prije nekoliko godina.

COBISS (Kooperativni online sistem i servisi) predstavlja organizacioni model za povezivanje biblioteka u jedinstveni bibliotečko-informacioni sistem s uzajamnom katalogizacijom, uzajamnom bibliografskom bazom podataka i lokalnim bibliografskim bazama podataka biblioteka učesnica, normativnom bazom podataka, bazom podataka o bibliotekama i drugim brojnim funkcijama tzv. virtualne biblioteke.

COBISS.MK, sistem za uzajamnu katalogizaciju u Republici Makedoniji, uspostavljen je 2001. godine kada su se međusobno povezale sve biblioteke koje su koristile COBISS platformu za samostalnu automatizaciju bibliotečkog poslovanja. IZUM i Nacionalna biblioteka Makedonije potpisale su 2004. godine okvirni sporazum o implementaciji COBISS sistema u Makedoniji. U vezi s tim osnovan je i Centar Virtualne biblioteke Makedonije (VBM Centar) koji vrši zadatke nacionalnog bibliotečko-informacionog servisa u sistemu COBISS.MK.

Bibliotečko-informacioni sistem COBISS.MK obuhvata 37 biblioteka među kojima su javne biblioteke iz raznih gradova Makedonije, nekoliko specijalnih biblioteka te naučnih i fakultetskih biblioteka četiri univerziteta iz naše zemlje. Uzajamni online katalog COCIB.MK sadrži 395.600 zapisa svih vrsta bibliotečke građe.

COBISS.MK je dio mreže COBISS.Net koja međusobno povezuje autonomne (nacionalne) COBISS sisteme Slovenije, Bosne i Hercegovine, Bugarske, Makedonije, Crne Gore i Srbije. Mreža omogućava slobodan protok bibliografskih zapisa koji se kreiraju u autonomnim bibliotečko-informacionim sistemima ovih država.

U Skopju, u martu 2006. godine, članice mreže COBISS.Net prihvatile su II fazu ovog projekta.

Strategija za digitalizaciju građe čuvane u Nacionalnoj i univerzitetskoj biblioteci "Sv. Kliment Ohridski" – Skopje

Očuvanje kulturnog naslijeđa u Makedoniji regulisano je Zakonom o zaštiti kulturnog naslijeđa koji je usvojen 2004. godine. Kulturno naslijeđe svjedoči o ljudskoj kreativnosti u prošlosti i sadašnjosti i čini narode prepoznatljivim. Nacionalna i univerzitetska biblioteka "Sv. Kliment Ohridski" – Skopje nastoji da na najbolji mogući način predstavi kulturno naslijeđe.

Budući da je institucija od nacionalnog značaja u domenu bibliotečko-informacione djelatnosti, a u skladu sa preporukama Evropske unije o slobodi pristupa svim vrstama informacija i njihovoj razmjeni između zemalja korištenjem postupka digitalizacije, Biblioteka je poduzela nekoliko inicijativa da sačuva neke od vrijednih primjeraka iz specijalnih zbirki, da njihovom digitalizacijom omogući slobodan pristup jednom dijelu svog fonda i na taj način da svoj skroman doprinos obogaćivanju

svjetskog informacionog prostora. U tu svrhu i uz finansijsku podršku Ministarstva kulture, od 1992. do 2002. godine izdata su tri CD-ROM-a koji sadrže 1.500 digitaliziranih stranica Arheografske zbirke. Digitalizirano je 70 od ukupno 230 rukopisa, a dostupni su na <http://www.nubsk.edu.mk>.

U okviru uspostavljene saradnje sa CENL-om Biblioteka je 2001. godine učestvovala u izdavanju brošure "Evropske nacionalne biblioteke" sa jednom digitaliziranom stranicom rukopisa "Posni triod" koji datira iz 13. vijeka i koji pripada Arheografskoj zbirci. Za potrebe portala GABRIEL Biblioteka je obezbijedila opise staroslaven-skih rukopisa: Četvoroevangelje iz Kratova, *fragment Posnog trioda* i *Brevijar*.

Zatim je uslijedila izrada Nacrta programa digitalizacije građe iz fonda Biblioteke. U Biblioteci je formiran tim stručnjaka čiji je glavni zadatak bio izrada strategije za digitalizaciju. Osim toga, pismeni prijedlog digitalizacije kulturnog naslijeđa na nacionalnom nivou i na organiziran način upućen je u Ministarstvo kulture Republike Makedonije. Biblioteka je 2007. godine uspostavila partnerstvo sa Nacionalnom i univerzitetskom bibliotekom Slovenije i Univerzitetskom bibliotekom iz Gracza, Austrija, i u okviru zajedničkog projekta *Izrada strategije za digitalizaciju specijalnih zbirki Nacionalne i univerzitetske biblioteke s ciljem zaštite i omogućavanja pristupa makedonskom pisanom kulturnom naslijeđu* izrađen je strateški dokument. Projekat je podržala Austrijska agencija za nauku i razvoj. Cilj projekta uspješno je dostignut, dokument daje metodološki okvir, utemeljen na međunarodnom iskustvu, za izgradnju i očuvanje digitalnih kolekcija u Nacionalnoj biblioteci Makedonije.

Početkom 2008. godine, Nacionalna biblioteka Makedonije, kroz FUMAGABA projekat (2008.-2009.), postaje punopravna članica Evropske biblioteke. Svi bibliografski zapisi i digitalizirani primjerci dostupni putem našeg online kataloga mogu se sada pretraživati i putem Evropske biblioteke.

Sve ove aktivnosti doprinijele su formiranju Digitalne biblioteke Makedonije, www.dLib.mk

Međunarodna saradnja

Nacionalna i univerzitetska biblioteka ostvaruje bogatu i uspješnu međunarodnu saradnju. Aktivna je učesnica u međunarodnim organizacijama, kao što su IFLA, CDNL, CENL, LIBER, EBLIDA, ISSN, ISBN, ISMN. Partner je u međunarodnim projektima, kao što su Evropska biblioteka i eIFL a razvija i intenzivnu regionalnu saradnju u domenu međunarodne razmjene publikacija i razmjene iskustava. Radi na organizaciji skupova, stručnih predavanja i izložbi. Stručnjaci iz Biblioteke prisustvuju konferencijama, seminarima i radionicama. S druge strane, mi pozivamo eminentne bibliotekare, profesore i

kulturne djelatnike koji drže predavanja o savremenim temama za bibliotekare iz cijele Makedonije. Želeći da ojača profesionalne odnose sa drugim nacionalnim bibliotekama, Nacionalna biblioteka Makedonije potpisala je sporazume o saradnji sa nekoliko biblioteka i radi na realizaciji bilateralnih aktivnosti. Kao rezultat partnerstva sa ambasadama i/ili diplomatskim misijama u Makedoniji, u Biblioteci djeluju Njemačka čitaonica, Ruska čitaonica i Kineski kulturni centar. Također, kao rezultat dugoročnog strateškog partnerstva između Nacionalne biblioteke i Britanskog savjeta u Makedoniji, u Biblioteci je otvoren novi savremeni Konferencijski centar. Ciljevi Centra su stvaranje novih oblika lokalne, regionalne i međunarodne debate i razmjene znanja, poboljšanje informacione i IT infrastrukture Biblioteke i jačanje pozicije Makedonije u procesu euro-atlantskih integracija. Konferencijski centar se koristi za održavanje predavanja, radionica i seminara, za organiziranje učenja na daljinu itd., a otvoren je za sve građane i grupe iz vladinog, poslovnog i civilnog sektora.

**

Viktorija Kostoska je diplomirala engleski jezik i književnost na Univerzitetu „sv. Ćiril i Metodije“ u Skoplju (1979). Radi u Nacionalnoj i univerzitetskoj biblioteci „Sv. Kliment Ohridski“ kao voditeljica Odjela za međunarodnu i javnu saradnju. Bila je koordinator i učesnik u brojnim međunarodnim projektima kao : *Tempus* i *Evropska komisija (razvoj i integracija akademske biblioteke i informacijskog sistema)*; *PULMAN* i *CALIMERA*; *FUMAGABA* i *Evropska biblioteka* itd. Bila je član tima *ASO project no. 3-11-2007. (Strategija razvoja za digitalizaciju specijalnih zbirki NUB)* i učesnica u pripremi *Višejezičnog terminološkog bibliotečkog rječnika*. Učesnica je brojnih međunarodnih konferencija.

*

Viktorija Kostoska graduated in English language and literature at "St Cyril and Methodius University" in Skopje, (1979). She works at the National and University Library "St Kliment Ohridski" as head of Department for International and public relations. She was International relations coordinator and participant in international projects : *Tempus* and *European Commission (Development of Integrated Academic Library and Information System)*; *PULMAN* and *CALIMERA*; *FUMAGABA* and *The European Library* etc. She was team member in *ASO project no. 3-11-2007. (Strategy development for digitisation of special collections within the NUL)* and participant in the preparation of *Multilingual Dictionary of Library Terminology*. She is active participant at international conferences.